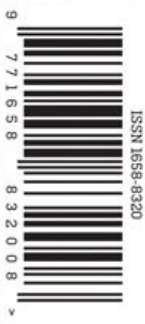

گزارش ماهانه

گزارش وضعیت ایران

مه 2024 میلادی

پنجره شما به ایران در داخل و خارج از کشور

گزارش ماهانه

گزارش وضعیت ایران

مه 2024 میلادی

ISSN: 8320 - 1658

WWW.RASANAHAH-IIIIS.ORG

Rasanah_iiis

info@rasanahiis.com

+966112166696

حق چاپ و نشر محفوظ است. نقل و بازنشر تمام یا قسمتی از مطالب گزارش بدون ذکر منبع یا اخذ موافقت اداره موسسه مجاز نیست.

فهرست مطالب

- 4..... خلاصه تفصیلی.....
- 6..... تحولات امور داخلی ایران.....**
- 7..... ایران .. انتخابات ریاست جمهوری زودهنگام در پی درگذشت ابراهیم رئیسی و تنی چند از هیأت همراه
- 7..... نخست: درگذشت رئیسی و تلاشهای نظام برای مهار و مدیریت این شوک
- 8..... دوم: آمادگی برای برگزاری انتخابات ریاست جمهوری زودهنگام
- 9..... خلاصه
- 9..... توسل ایران به پهلادهای ترکیه ای از ضعف توانمندیهای راهبردی نظامی این کشور پرده برداشت
- 9..... نخست: توسل ایران ایران به پهلاد ترکیه ای آکینچی
- 10..... دوم. دستاوردهای ترکیه از مأموریت آکینچی در ایران
- 11..... خلاصه:
- 11..... سازمانهای حقوق بشری بار دیگر بحثها درباره سیاست جوانی جمعیت در ایران را بر می انگیزند
- 12..... نخست: تلاشهای نظام ایران برای افزایش فرزندآوری
- 12..... دوم: پیامدهای قانون جوانی جمعیت
- 13..... سوم: علل کاهش نرخ فرزندآوری
- 13..... خلاصه:
- 13..... تعاملات حوزه دینی میان غدیر و مسأله مرجعیت
- 14..... نخست: درخواست رسمیت عید غدیر و اهداف ایدئولوژیک
- 15..... دوم: بین صدر و مرجعیت دینی
- 16..... خلاصه:
- 18..... مناسبات ایران و جهان عرب.....**
- 19..... نشانه های آغاز دور تازه ای از جنگ مذهبی و قومی در عراق
- 19..... نخست: تلاش شیعه برای تحمیل روایت تاریخی شیعی بر سایر مذاهب عراق
- 19..... دوم: انتقادهای اهل سنت از تحمیل روایت و گفتمان شیعی
- 20..... سوم: مخالفت جامعه کرد و جامعه ترکمن با روایت شیعی
- 20..... چهارم. پیامدهای سیاسی تحمیل روایت شیعی
- 21..... خلاصه:
- 21..... روابط ایران و سوریه بعد از درگذشت ابراهیم رئیسی
- 22..... نخست: روابط ایران و سوریه در زمان ریاست جمهوری ابراهیم رئیسی
- 23..... دوم: بشار اسد و غیبت او از مراسم رسمی تشییع رئیسی
- 23..... سوم: پایان دولت رئیسی و پیامدهای آن بر شکل روابط کنونی و آینده ایران و سوریه
- 24..... خلاصه:
- 26..... روابط ایران با قدرتهای بین المللی.....**
- 27..... درگذشت رئیسی و تأثیر آن بر روابط آمریکا و ایران
- 27..... نخست: توقف گفتگوهای عمان
- 27..... دوم: ابهام در مورد برنامه هسته ای فرصتی برای وقت خریدن
- 29..... سوم: دشمنی متقابل و انتقادهای داخلی به روش بایدن
- 30..... خلاصه:

ایران در طی ماه مه 2024 میلادی شاهد تحولات و رخداد‌های پرشتابی در حوزه های سیاسی، نظامی، اجتماعی و ایدئولوژی بود. روابط ایران با فضای عربی و بین المللی نیز مناسبات پیچیده ای را به خود دید که انتظار می رود در آینده نزدیک بر روابط خارجی ایران سایه افکند.

در فضای سیاست داخلی، حادثه درگذشت رئیس جمهور ایران و هیأت همراه در سانحه سقوط بالگرد، همه ایرانیان را در شوک فرو برد. این حادثه مخصوصاً برای رهبر و طرفداران جریان محافظه کار که برای مدیریت مرحله پیش رو به رئیسی چشم دوخته بودند، بسیار گران آمد. درگذشت رئیس جمهور و تصمیم دستگاههای مسئول انتخابات ریاست جمهوری زود هنگام، کشور را وارد حال و هوای انتخابات کرد. وزارت کشور از ثبت نام 80 داوطلب نامزد ریاست جمهوری خبر داد که در میان آنها تعدادی از مسئولین رده بالای نظام نیز در انتظار تصمیم شورای نگهبان هستند تا بنگرند چه کسانی از میان آنان برای انتخابات بیست و هشت ژوئن 2024 تأیید صلاحیت می شوند.

در سطح نظامی، ورود ترکیه با پهپاد آکنجی برای کمک به جستجوی لاشه بالگرد ابراهیم رئیسی، به یک نوع رقابت میان دو کشور انجامید؛ زیرا ترکیه با استفاده از این فرصت، به تبلیغات درباره صنایع نظامی و مخصوصاً پهپادهای چند منظوره خود پرداخت. ایران بی درنگ ادعاهای ترکیه مبنی بر اینکه پهپاد ترکیه موفق به پیدا کردن لاشه بالگرد شده است، را رد و تأکید کرد پهپادهای ایرانی این مأموریت را انجام دادند. اما جزئیات رویداد بر درستی روایت ترکیه ای صحه گذاشت و کارآمدی و توانمندیهای پهپادهای ترکی در مقابل ناکارآمدی پهپادهای ایرانی را به نمایش گذاشت.

در سطح اجتماعی، باید گفت که ایران از پارادوکس های زیادی رنج می برد. به عنوان مثال، میان بایسته های ایران به عنوان یک قدرت منطقه ای که باید برای نقش آفرینی های ژئوپلیتیک از توانمندیهای گوناگونی برخوردار باشد و میان واقعیت فعلی ایران که فاقد این توانمندیها است فاصله بسیار است.

خلاصه تفصیالی

جنگهای مذهبی در کشور افزایش یافته است؛ جنگهایی که ثمره ای جز ویرانی و هدر دادن منابع و سرمایه های کشور و وخامت اوضاع و فروپاشی نهادهای کشور چیزی دیگری برای عراق نداشته است.

در مورد روابط ایران با سوریه، تحولات داخلی ایران و تغییر ناگهانی در رأس قوه مجریه در پی سانحه هوایی که منجر به فوت رئیس جمهور ایران شد، گمانه زنی های چندی در مورد روند سیاست خارجی آینده ایران در قبال سوریه را مطرح می کند. اما به احتمال قریب به یقین، با توجه به رویه سیاسی در ایران و جایگاه مهم سوریه در پروژه منطقه ای ایران، روشی که رهبری ایران در مورد سوریه پیش گرفته است، تغییری نخواهد کرد. اما با توجه به تحولات سیاسی در ایران و خانه تکانی در ساختار قدرت بعد از درگذشت ابراهیم رئیسی و همچنین پیامدهای روند روابط سوریه با جهان عرب و پیامدهای جنگ اسرائیل در غزه در ماههای آینده می تواند چالشهایی را به وجود آورد که مانع توسعه روابط ایران و سوریه سوریه شود.

در مورد مناسبات ایران با قدرتهای بین المللی باید گفت که تشدید تنشهای ناشی از عملیات طوفان الاقصی و جنگ اسرائیل در غزه همچنان بر روابط ایران با آمریکا سایه اندخته است اما دو طرف آمریکایی و ایرانی همچنان قادر به مدیریت این تنش هستند تا مانع از تشدید تنشها به نقطه بی بازگشت شوند. در این میان، حادثه درگذشت رئیس جمهور ایران و وزیر خارجه اش و پیچیدگیهای کنونی برجام، اوضاع را پیچیده تر ساخته است. وانگهی، هر دو کشور اکنون در مرحله سرنوشت سازی قرار دارند؛ ایران بعد از وفات رئیسی در حال و هوای انتخابات قرار دارد و ایالات متحده نیز در همین سال انتخابات ریاست جمهوری را پیش رو دارد. این وضعیت روابط میان دو کشور را تا پایان سال 2024 میلادی تحت تأثیر قرار می دهد.

از دیگر نمونه های پارادوکسیکال، می توان به وضعیت ایران از لحاظ جمعیتی اشاره کرد که از یک طرف تلاش می کند ملتی ایجاد کند که تمام فاکتورهای قدرت مانند تعداد جمعیت، و توانمندی و دیگر ویژگیهای قدرت را داشته باشد اما از سویی دیگر، وضعیت وخیم اقتصادی، جامعه ایران را به سویی برخلاف خواست نظام سوق می دهد. این وضعیت، کشور ایران را میان نیازها و گزینه های ملت در یک چرخه و دور باطل قرار داده است.

در سطح ایدئولوژیک، درخواستها مبنی بر تصویب روز غدیر به عنوان یک عید و تعطیلی ملی و رسمی در عراق، جنجالهای گسترده ای را در محافل دینی و حوزوی به راه انداخت و محافل سنی و کردی این اقدام را مخالف قانون اساسی کشور خواندند. از سویی دیگر، اختلاف میان مقتدی صدر و آیت الله منیر خباز بالا گرفت. زیرا به ادعای صدر، خباز مرجعیت محمد صدر پدر مقتدی را زیر سؤال برده است. این امر به ایجاد تنش تازه ای میان شیعیان در نجف انجامیده است.

روابط خارجی ایران با فضای عربی و بین المللی نیز در طی ماه مه 2024 شاهد تحولات و رویدادهای مهمی بود. در فضای عربی و در سطح عراق، با تمکین پارلمان عراق به خواست صدر مبنی بر گنجاندن روز غدیر در شمار تعطیلات رسمی کشور، جنجال مذهبی و قومی تازه ای را در کشور به راه انداخت. و جریانهای دیگر نیز با انگیزه های مذهبی و قومی برای مقابله با تحمیل روایت و گفتمان شیعی بر روایتهای جوامع سنی، کردی و ترکمنی فراخوانهایی در مخالفت با این خواست صدر صادر کردند تا بلکه جلوی این اقدام که گامی برای تثبیت هویت شیعی در عراق و نابودی هویت جمعی است، را بگیرند. تصویری که این وضعیت به ما می دهد این است که جامعه شیعی مسلط بر نظام حکومت عراق، فاقد هرگونه برنامه ملی در سطح کشور است تا یک هویت ملی جامع را در کشور تعریف کند. از این رو، زمینه های بروز

تحولات امور داخلی ایران

فضای داخلی ایران در طی ماه مه 2024 شاهد چندین تحولات سیاسی، نظامی، اجتماعی و ایدئولوژیک بود که برای پایش مهمترین تحولات، به موضوعات زیر می پردازیم:

- ایران: انتخابات ریاست جمهوری زود هنگام بعد از وفات ابراهیم رئیسی و تنی چند از همراهان وی
- ایران برای یافتن لاشه بالگرد ابراهیم رئیسی و همراهان وی، از پهپاد ترکیه مدد می گیرد
- نهادهای حقوقی بحث سیاستهای جوانی جمعیت را در ایران زنده می کنند
- تحولات حوزه دینی میان غدیر و مسأله مرجعیت

استان آذربایجان شرقی و امام جمعه تبریز، مالک رحمتی استاندار آذربایجان شرقی و 5 تن دیگر که خدمه پرواز بودند، نیز در این سانحه جان باختند. تلاش‌های گسترده دستگاه‌های ذی ربط ایران برای جستجوی بالگرد به نتیجه ای نرسید تا اینکه در صبحگاه روز بعد یعنی روز 20 مه، این خبر رسماً اعلام شد که در پی برخورد بالگرد مذکور با ارتفاع، در نزدیکی روستای ورزقان در نزدیکی مناطق مرزی با جمهوری آذربایجان تمامی سرنشینان بالگرد در این سانحه جان باخته اند.

هرچند مقامات ایرانی علت این سانحه را نامساعد بودن شرایط جوی ذکر کردند، اما گمانه زنی‌هایی در مورد احتمال دست داشتن عامل دیگری در این ماجرا مطرح شد ولی تحقیقات دستگاه‌های مسئول در ایران هنوز صحت این فرضیه را اثبات نکرده اند. روابط عمومی ستاد کل نیروهای مسلح ایران با انتشار گزارشی احتمال وقوع هرگونه انفجار در بالگرد حامل رئیس جمهور را رد کرد و گفت که تحقیقات برای کشف علل اصلی این سانحه همچنان ادامه دارد⁽¹⁾. آیت الله علم الهدی نماینده خامنه ای در استان خراسان رضوی و پدر خانم رئیس جمهور فقید ابراهیم رئیسی نیز تأکید کرد که فرضیه های مختلفی درباره علل سقوط بالگرد رئیس جمهور مطرح است اما تحقیقات در این مورد تا کنون هیچ علتی را شناسایی نکرده است⁽²⁾.

اندکی قبل از اعلام رسمی خبر وفات رئیس جمهور، رهبر ایران علی خامنه ای از ملت خواست که نگران نباشند او به ملت اطمینان داد که در کار اداره کشور هیچ خللی ایجاد نمی شود. اما همین پیام اطمینان بخش خامنه ای به ملت ایران، نگرانی‌هایی ناشی از غیاب رئیس جمهور را با خود دارد؛ زیرا با توجه به رابطه مستقیم و تنگاتنگ میان رهبر و رئیس جمهور در ساختار قدرت نظام

ایران.. انتخابات ریاست جمهوری زود هنگام در پی درگذشت ابراهیم رئیسی و تنی چند از هیأت همراه

به دنبال درگذشت ابراهیم رئیسی و حسین امیر عبداللہیان و هفت تن دیگر از همراهان، در سانحه سقوط بالگرد در منطقه کوهستانی استان آذربایجان شرقی در شمال غرب ایران، اکنون ایران در یک مرحله سرنوشت ساز انتقال قدرت به سر می برد. ابراهیم رئیسی و هیأت همراه بعد از افتتاح سد قیز قلعه سی در مناطق مرزی با جمهوری آذربایجان، در حال بازگشت بودند که بالگرد آنها دچار سانحه مرگبار شد. درگذشت غیر منتظره ابراهیم رئیسی ایران را در شوک فرو برد و این حادثه برای رهبر و محافظه کاران که در مدیریت کشور در مرحله پیش رو و شاید هم به عنوان گزینه جانشینی به او چشم دوخته بودند، بسیار گران تمام شد. از سویی دیگر، با درگذشت رئیسی و تعیین روز بیست و هشتم ژوئن 2024 میلادی برای برگزاری انتخابات زود هنگام ریاست جمهوری، کشور را در حال و هوای انتخاباتی قرار داده است. گزارش ماه مه 2024 در صدد است با بررسی جزئیات این حادثه، به آمادگی‌های ایران برای انتخابات زود هنگام ریاست جمهوری که قرار است در ماه ژوئن امسال برگزار شود، نگاهی داشته باشد.

نخست: درگذشت رئیسی و تلاش‌های نظام برای مهار و مدیریت این شوک

در روز 19 مه 2024 بعد از انتشار خبر ناپدید شدن بالگرد حامل ابراهیم رئیسی رئیس جمهور، ایران لحظات بسیار سختی را تجربه کرد. گفتنی است علاوه بر رئیسی، تنی چند از هیأت همراه از جمله حسین امیر عبداللہیان وزیر خارجه، آیت الله محمد علی آل هاشم نماینده رهبر در

(1) تسنیم، دومین گزارش ابعاد و علل سانحه بالگرد رئیس جمهور منتشر شد، (9 خرداد 1403 ه.ش)، تاریخ بازدید: 5 ژوئن 2024.

<https://tinyurl.com/59zky3t>

(2) انتخاب، علم الهدی: عامل خارجی در حادثه سقوط بالگرد رئیس جمهور شناسایی نشده است، (9 خرداد 1403 ه.ش)، تاریخ بازدید: 5

ژوئن 2024. <https://tinyurl.com/y3zuh9dj>

کردند. در این جلسه مقرر شد که 5 روز یعنی از 30 می تا 3 ژوئن 2024 برای ثبت نام داوطلبان نامزدی ریاست جمهوری اختصاص داده شود. بعد از آن، شورای نگهبان به بررسی صلاحیت نامزدها می پردازد تا در 11 ژوئن اسامی نامزدهایی که احراز صلاحیت شده اند توسط وزارت کشور اعلام شود. نامزدهای ریاست جمهوری از 12 تا 26 ژوئن فرصت دارند تا به تبلیغات انتخاباتی بپردازند. یک روز مانده به انتخابات یعنی در روز 27 ژوئن سکوت انتخاباتی اعلام می شود تا فرادای آن یعنی 28 ژوئن مردم برای انتخاب رئیس جمهور آینده شان پای صندوقهای رأی بروند⁽¹⁾.

تحولات مربوط به روند انتخابات و مخصوصاً روند ثبت نام داوطلبان حاکی از آن است که وزارت کشور از 80 تن از داوطلبان نامزدی ریاست جمهوری ثبت نام بعمل آورده است و این نامزدها چشم به تصمیم شورای نگهبان دوخته اند تا بنگرند به چه کسانی از میان آنها اجازه ورود به کارزار انتخاباتی داده می شود. مهمترین افرادی که برای نامزدی ریاست جمهوری ثبت نام کرده اند عبارتند از:

یک. محافظه کاران از داخل کابینه رئیسی که هم اکنون محمد مخبر سرپرستی آن را برعهده دارد، عبارتند از: امیر حسین قاضی زاده معاون رئیس جمهور و رئیس بنیاد شهید، مهرداد بذریاش وزیر راه و شهرسازی، محمد مهدی اسماعیلی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، صولت مرتضوی وزیر کار و رفاه اجتماعی.

دو. محافظه کاران خارج از کابینه عبارتند از: سعید جلیلی عضو تشکیلی مصلحت نظام و نماینده خامنه ای در شورای عالی امنیت ملی و همچنین علی رضا زاکانی شهردار کنونی تهران. سه. اصلاح طلبان؛ عبارتند از: اسحاق جهانگیری معاون اول حسن روحانی رئیس جمهور سابق، مسعود پزشکیان نماینده مجلس، عباس

ایران و همچنین رابطه صمیمانه رهبر با رئیس جمهور فقید و گمانه زنی هایی که از چند سال پیش مطرح بود مبنی بر اینکه خامنه ای تلاش دارد رئیسی را برای جانشینی بعد از خود مهیا کند، با توجه به همه این موارد، مسلماً فقدان رئیس جمهور می تواند پیامدهای مهمی در سطح داخلی و خارجی به دنبال داشته باشد. بعد از اعلام خبر درگذشت رئیس جمهور و هیأت همراه در سانحه سقوط بالگرد، رهبر ایران با استناد به اصل 131 قانون اساسی محمد مخبر معاون اول رئیس جمهور فقید را به سرپرستی دولت تعیین کرد. اصل 131 قانون اساسی تصریح دارد که در صورت فوت، عزل، استعفاء، غیبت یا بیماری بیش از دو ماه رئیس جمهور و یا در موردی که مدت ریاست جمهوری پایان یافته و رئیس جمهور جدید بر اثر موانعی هنوز انتخاب نشده و یا امور دیگری از این قبیل، معاون اول رئیس جمهور با موافقت رهبری اختیارات و مسئولیتهای وی را برعهده می گیرد و شورایی متشکل از رئیس مجلس و رئیس قوه قضاییه و معاون اول رئیس جمهور موظف است ترتیبی دهد که حداکثر ظرف مدت 50 روز رئیس جمهور جدید انتخاب شود، در صورت فوت معاون اول و یا امور دیگری که مانع انجام وظایف وی گردد و نیز در صورتی که رئیس جمهور معاون اول نداشته باشد مقام رهبری فرد دیگری را به جای او منصوب می کند.

دوم: آمادگی برای برگزاری انتخابات ریاست جمهوری زود هنگام

بعد از اینکه شوک ناشی از سانحه بالگرد فروکش کرد، نظام برای دوره بعد از رئیسی آمادگی گرفت؛ سران قوا یعنی غلام حسین اژه ای رئیس قوه قضائیه، محمد باقر قالیباف رئیس مجلس و محمد مخبر به عنوان سرپرست دولت تشکیل جلسه دادند و روز 28 ژوئن 2024 را برای برگزاری انتخابات زود هنگام ریاست جمهوری تعیین

(1) خبر آنلاین، زمان بندی انتخابات ریاست جمهوری اعلام شد + جدول، (1 خرداد 1403 ه.ش)، تاریخ بازدید: 5 ژوئن 2024. <https://zu..2024>
pw/wJq5EiPk

فقدان مشروعیت سیاسی و کاهش محبوبیت مردمی نظام دانستند.

توسل ایران به پهپادهای ترکیه ای از ضعف توانمندیهای راهبردی نظامی این کشور پرده برداشت

بعد از حادثه سانحه بالگرد رئیس جمهور فقید ابراهیم رئیسی، مشخص شد آن همه تبلیغات گسترده درباره توانمندیهای ناوگان پهپادی ایران چیزی جز هیاهو نبوده است. پهپادهای ایرانی نتوانستند لاشه بالگرد سانحه دیده را پیدا کنند و ایران ناگزیر دست به دامان ترکیه شد و این عضو ناتو برای عملیات جستجوی لاشه بالگرد سانحه دیده به کمک شتافت که خالی از زیان هم نبود. در این گزارش به دو موضوع می پردازیم که عبارتند از: مدد گرفتن ایران از پهپاد آکینجی ترکیه و همچنین دستاوردهای ترکیه از گشت زنی آکینجی در داخل حریم هوایی ایران.

نخست: توسل ایران ایران به پهپاد ترکیه ای آکینجی
در پی سانحه بالگرد رئیس جمهور ایران، دولت ایران دو گزینه بیشتر پیش روی خود نداشت؛ اینکه با امکانات خود در طول شب و فردای آن در آن برف و بوران به جستجوی لاشه بالگرد ادامه دهد و یا اینکه از کشورهای همسایه مانند ترکیه و آذربایجان برای عملیات جستجو کمک بخواهد. ایران در ساعت 11:15 یعنی شش ساعت بعد از ناپدید شدن مسئولین رده بالای کشور، از ترکیه برای عملیات جستجو و نجات کمک خواست. در ساعت 12:45 نیمه شب بود که پهپاد آکینجی وارد حریم هوایی ایران شد و در ساعت 6 صبح به پایگاه اصلی خود یعنی فرودگاه باتمان بازگشت. پهپاد ترکیه ای که قادر به انجام مأموریتهای مختلف است می تواند با بهره گیری از دو موتور مداومت پروازی بالایی را در ارتفاع زیاد از خود به نمایش بگذارد؛ آکینجی در این مأموریت بعد از اینکه در فاصله 20 کیلومتری از مرز آذربایجان یک نقطه

آخوندی وزیر راه و شهر سازی اسبق و همچنین محمد شریعتمداری وزیر کار، تعاون و رفاه اجتماعی در دولت حسن روحانی.

چهار. میانه روها عبارتند از: علی لاریجانی رئیس پیشین مجلس شورای اسلامی و عضو مجمع تشخیص مصلحت نظام و همچنین عبد الناصر همتی رئیس پیشین بانک مرکزی. پنج. محمد باقر قالیباف رئیس فعلی مجلس و همچنین علی نیکزاد نائب رئیس دوم مجلس.

شش. مسئولین پیشین نظام عبارتند از: محمود احمدی نژاد رئیس جمهور اسبق ایران، مصطفی پور محمدی وزیر دادگستری در دولت حسن روحانی و دبیر کل جامعه روحانیون مبارز. از رویه گذشته چنین بر می آید که شورای نگهبان صلاحیت اکثر این کاندیداها را رد خواهد کرد و تنها به تعداد انگشت شماری از آنان اجازه ورود به کارزار انتخاباتی داده خواهد شد. اما تا هنوز مشخص نیست که آیا نظام همانطور که برای پیروزی ابراهیم رئیسی سنگ تمام گذاشت، اکنون نیز یک چهره مشخص تندرورا مورد عنایت قرار می دهد که زمینه را برای تکیه زدن او بر منصب ریاست جمهوری مهیا سازد.

خلاصه

واقعیتی که محافظه کاران در چند سال گذشته بر فضای سیاسی ایران حاکم کرده اند، احتمال مهندسی انتخابات با هدف پیروزی یکی از نامزدهای جریان محافظه کار را تقویت می کند. اگر نظام به نامزدهای اصلاح طلبان نیز اجازه ورود به کارزار انتخابات را بدهد، این امر صرفاً برای بالا بردن میزان مشارکت و تقویت مشروعیت نظام است؛ زیرا وجود فضای رقابتی میان جریانها موجب افزایش مشارکت مردم در انتخابات می شود. مشارکت مردم در انتخابات در سالهای اخیر آنقدر کم رنگ شد که مخالفین نظام آن را نشانه

دوم. دستاوردهای ترکیه از مأموریت آکینجی در ایران

از سویی دیگر، آنکارا تصاویر جستجوی آکینجی را به صورت آنلاین پخش کرد که در سطح جهان بیش از 3 میلیون بازدید داشت⁽⁴⁾. شرکت بایکار، پهپادهای آکینجی را از سال 2021 برای کشورهای چون ترکیه، پاکستان، آذربایجان، پادشاهی عربستان سعودی و جزایر مالدیو تولید کرد.

در حالیکه مسیر پرواز آکینجی در شبکه ایکس به صورت برخط نمایش داده می شد، مسیری که این پهپاد برای رسیدن به موقعیت سانحه بالگرد در منطقه ای نزدیک به آذربایجان طی کرد، توجه بسیاری را برانگیخت. این پهپاد که به دوربینهای پیشرفته و سایر سیستمهای شناسایی دیگر مجهز است روی چندین پایگاه حساس نظامی ایران مانند پایگاه موشکی آماند، فرودگاه خوی، فرودگاه تبریز و پایگاه واکنش سریع ارتش در نزدیکی تبریز به پرواز درآمد. این درحالیست که آکینجی می توانست از همان ابتدا بدون اینکه بر فراز تأسیسات حساس نظامی گشت بزند، مستقیماً به سوی محل احتمالی سانحه پرواز کند. در تصویر زیر مسیر پرواز آکینجی-1 نشان داده شده است.

ملاحظه می شود که آکینجی در بازگشت، مسیری به شکل حرف (L) را نمی پیماید که از فراز شهر تبریز گذر کند بلکه یک خط مستقیم به سوی ترکیه را در پیش می گیرد؛ شاید به این خاطر که دیگر نیازی به تصویر برداری بیشتر از تأسیسات نظامی ایران نبوده است. پس آکینجی برای رسیدن به محل سانحه بالگرد یک مسیری به

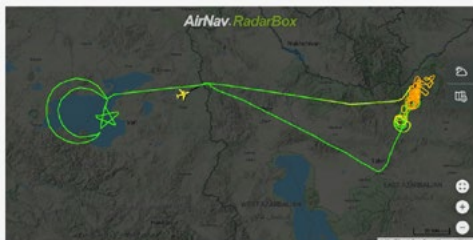
حرارتی را تشخیص داد⁽¹⁾، به ترکیه بازگشت و بر فراز دریاچه وان علامت پرچم ترکیه یعنی هلال و ستاره را بر روی رادار پرواز برای نشان دادن قدرت فناوری ترکیه ترسیم کرد. شرایط جوی در ایران به گونه ای نامساعد بود که تجهیزات پهپادی ایران قادر به انجام چنین مأموریتی نبودند. سامانه الکترواپتیک ASELFLIR-500 با قابلیت نظارت و شناسایی و ده ها کارایی دیگر، که چند ماهی از بکارگیری آن در پهپاد آکینجی نگذشته است، توانمندی خود را ثابت کرد⁽²⁾. هیچکدام از پهپادهای ایرانی این مجموعه توانمندی آکینجی را ندارد. این پهپاد به سیستم های پشتیبانی الکترونیکی، سیستم ارتباطی ماهواره ای دوگانه، رادار هوا به هوا و رادار اجتناب از برخورد مجهز است. تهران تلاش کرد این کمک ترکیه را بی اهمیت جلوه دهد. ستاد کل نیروهای مسلح ایران در بیانیه ای اعلام کرد: "با وجود اینکه ترکیه پهپاد مجهز به دوربینهای دید در شب و حرارتی را به منطقه اعزام کرد، این پهپاد به دلیل نداشتن تجهیزات «تشخیص و کنترل نقاط زیر ابر» موفق به اعلام دقیق محل سقوط بالگرد نشد⁽³⁾." چندین دهه است که ایران خود را به عنوان قدر پیشتاز در زمینه تجهیزات پهپادی معرفی می کند. اما وقتی روز امتحان فرا رسید، کاری از ناوگان متنوع پهپادی ایران ساخته نشد. پهپادها توان تحمل فشار هوا را نداشتند و سیستم نظارت و شناسایی آنها نتوانست مأموریت جستجوی لاشه بالگرد رئیس جمهور و وزیر خارجه اش را به سرانجام برساند.

(1) Anadolu English, 'Akinci UAV identifies source of heat suspected to be wreckage of helicopter carrying Iranian President Raisi and shares its coordinates with Iranian authorities,' Twitter @anadoluagency, May 20, 2024, 3.16 am. <https://2u.pw/3yYtpki> [Last viewed on June 4, 2024]

(2) 'Türkiye's new, advanced drone camera undergoes 1st test,' Daily Sabah, Feb 23, 2024, <https://2u.pw/77GMUo9S> [Last viewed on June 4, 2024]

(3) 'Iran's Armed Forces downplay role of Turkish drone in finding President's crash site,' Reuters, May 22, 2024, <https://2u.pw/mOQFKESH> [Last viewed on June 4, 2024]

(4) AA Canli, 'AKINCI İHA, İran semalarında İran Cumhurbaşkanı Reisi ve heyetini arama kurtarma çalışmalarına destek veriyor,' Twitter @AACanli, May 20, 2024, 1.31 am, <https://2u.pw/H8xxpUCo> [Last viewed on June 4, 2024]

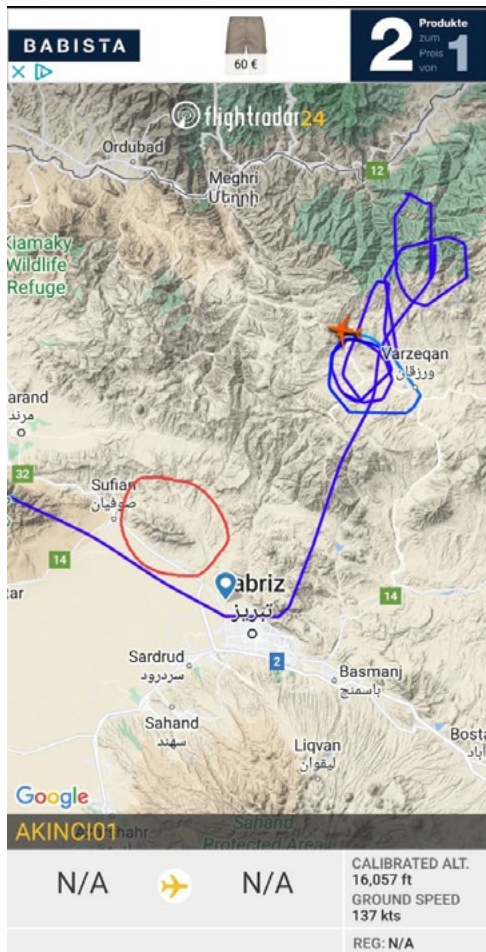
آذربایجان و ترکیه روابط راهبردی دوستانه با اسرائیل دارند و اسرائیل نیز به اطلاعات دقیقی که از نزدیک با سیستمهای پیشرفته آکینجی 1- به دست آمده نیز توجه نشان خواهد داد.

خلاصه:

همه این عواملی که ذکر کردیم، در خشم دیر هنگام تهران از موفقیت آنکارا در یافتن لاشه بالگرد سانحه دیده رئیسی، نقش داشت. اما با این همه، تهران برای اینکه آبروی خود را در داخل حفظ کند، موفقیت پهپاد ترکیه در یافتن لاشه بالگرد سانحه دیده را انکار کرد و این موفقیت را به پهپادهای ایرانی نسبت داد. اما در واقع، ایران نه تنها در این مأموریت شکست خورد بلکه این واقعه از وجود نواقص و ایرادهای گسترده ای در راهبرد نظامی و صنایع نظامی ایران پرده برداشت.

سازمانهای حقوق بشری باردیگر بحثها درباره سیاست جوانی جمعیت در ایران را بر می انگیزند

ایران که از کاهش شدید میانگین زاد و ولد نگران است، بی وقفه برای یافتن راهی جهت افزایش میزان فرزند آوری تلاش می کند تا بتواند بحرانهای جمعیتی که در میان مدت و دراز مدت گریبانگیر کشور می شود، را پشت سر بگذارد. جرم انگاری سقط جنین از جمله اقدامات دولت بود که برای افزایش میزان زاد و ولد صورت گرفت که پیامدهای منفی برای زنان به دنبال داشت. از این رو، سازمانهای حقوق بشری ایرانی و خارجی با صدور بیانیه هایی از حکومت ایران خواسته اند که در قانون خانواده و جوانی جمعیت بازنگری کند. این امر بحثها درباره فرزندآوری، پیامدهای قانون

شکل (I) پیمود اما در بازگشت یک خط راست را به سوی ترکیه در پیش گرفت.

آکینجی در این پرواز شناسایی بر فراز مناطقی از ایران در نزدیکی ترکیه و همپیمان او آذربایجان، به اطلاعات دقیقی دست یافته است که نه تنها برای ترکیه بلکه برای ناتو نیز بسیار ارزشمند است. و اگر بروکسل این اطلاعات را از ترکیه بخواهد که احتمال قریب به یقین چنین خواهد کرد، آنکارا متعهد است اطلاعاتی را که آکینجی در آن روز "سیاه ایران" و در آن مأموریت شناسایی جمع آوری کرده است را به بروکسل بدهد. همچنین،

توقف خدمات جلوگیری از بارداری و افزایش بهای وسایل آن و ممنوعیت برخی از روشهای جلوگیری از بارداری مانند ممنوعیت عمل وازکتومی مردان.

دوم: پیامدهای قانون جوانی جمعیت

دولت بر این باور است که اقدامات صورت گرفته نتایج مثبتی داشته و روند کاهشی میزان زاد و ولد را متوقف کرده است. بنا به گفته مسئولین وزارت بهداشت میزان جمعیت کشور از سال 2020 به بعد، سیر نزولی به خود گرفته و انتظار می رفت که با شتاب بیشتری به سیر نزولی خود ادامه دهد اما به برکت قانون جدید این روند کاهشی متوقف شد و در سال 2022 میانگین باروری به 1,66 درصد رسید و روند افزایشی را در پیش گرفت. همچنین با آمدن دولت رئیسی و اجرای این قانون آمار طلاق نیز کاهش شده است⁽⁵⁾. اما مخالفان این قانون می گویند که آنها پیش از اجرای این قانون، نسبت به پیامدهای منفی آن هشدار داده بودند و اکنون دولت چشم خود را بر روی این پیامدهای منفی بسته است. براساس نتیجه سه ساله این قانون، 16 نهاد مدافع حقوق بشر در داخل و خارج ایران با صدور بیانیه ای در 10 می 2024، از جامعه جهانی و فعالان حقوق بشر خواستند با محکوم کردن «سیاستهای محدودکننده جنسی و باروری» در ایران، از طریق مجاری دیپلماتیک، خواستار لغو قوانین تبعیض آمیز در این زمینه شوند. این سازمانها از نهادهای بین المللی و بین دولتی خواستند در تمام تعاملات خود با جمهوری اسلامی «بر لزوم لغو قوانین محدودکننده ای که سقط جنین را جرم انگاری می کند»، تأکید کنند. در این بیانیه همچنین از نهادهای جهانی مرتبط با مسائل حقوق بشری خواسته شده نظارت

جوانی جمعیت و دلایل کاهش میانگین فرزندآوری را برانگیخته است.

نخست: تلاشهای نظام ایران برای افزایش فرزندآوری

دولت ایران از سه سال قبل با توسل به قانون "حمایت از خانواده و جوانی جمعیت" دورویکرد را برای افزایش میزان زاد و ولد در پیش گرفته است. رویکرد اول همان بسته های مختلف تشویقی مخصوصا مشوقهای اقتصادی بود که از جمله آنها می توان به تسهیلات فرزندآوری⁽¹⁾، مرخصی های زایمان، تخصیص خودرو به مادران، تخصیص بودجه برای وام ازدواج⁽²⁾، تأمین مسکن و ارائه تسهیلات، درمان رایگان مشکلات ناباروری، درمان رایگان کودکان زیر هفت سال و تخصیص بسته های غذایی برای مادران شیرده اشاره کرد. البته ساخت خوابگاههای متأهلین با همکاری دانشگاه و نیکوکاران یکی دیگر از عواملی است که به ازدواج دانشجویان و فرزندآوری آنان کمک می کند⁽³⁾. و در آخرین مورد، محمد رضا نقدی معاون هماهنگ کننده سپاه پاسداران درباره افزایش حقوق نیروهای سپاه گفت: حقوق پاسداران دو فرزند 18 درصد، سه فرزند 20 درصد، چهار فرزند 50 درصد، پنج فرزند 80 درصد و شش فرزند 100 درصد افزایش پیدا کرده است. این اقدام در حالی صورت می گیرد که ایران با کاهش شدید زاد و ولد روبرو است⁽⁴⁾.

اما رویکرد دوم، مبارزه با کنترل جمعیت است و در این راستا سیاستهایی چون جرم انگاری سقط جنین جز در موارد بسیار نادر، ثبت در سامانه جامع بارداری در مراحل مختلف بارداری برای جلوگیری از سقط جنین، کاهش بودجه تنظیم خانواده،

(1) صاحب خیران، چرا پیر شدن جمعیت، نگران کننده است؟ (19 می 2024م)، تاریخ بازدید 20 می 2024م، <https://bit.ly/3VeBSLx>.

(2) تسنیم، برای صفر شدن صف وام ازدواج 800 همت نیاز است (16 می 2024م)، تاریخ بازدید 29 می 2024م، <https://bit.ly/3VeBSLx>.

(3) کیهان، مشوق های بیشتری برای فرزندآوری در نظر گرفته شود (19 می 2024م)، تاریخ بازدید 20 می 2024م، <https://bit.ly/3RhpclZ>.

(4) ایران انترناشنیونال، به هدف مواجهه تراجم الإيجاب.. الحرس الثوري الإيراني یزید رواتب عناصره 100% (08 ژوئن 2024م)، تاریخ بازدید 09 ژوئن 2024م، <https://www.iranintl.com/ar/202406088988>.

(5) اعتماد، صنعت دستاوردسازی (8 می 2024م)، تاریخ بازدید 28 مه 2024م، <https://bit.ly/4aPtGRE>.

بحرانهایی برای کشور خلق می کند که باید هزینه های هنگفتی را برای خدمات بهداشتی و درمانی و هزینه های بیمه ای این کشور در نظر بگیرد (4). تخمین زده می شود که تا سال 2050 تعداد جمعیت سالخورده در ایران به بیش از 26 میلیون نفر برسد (5).

خلاصه:

در سایه تداوم وخامت اوضاع اقتصادی، انتظار می رود که با ادامه روند کاهش نرخ زاد و ولد، شاخص پیری همچنان روند افزایشی داشته باشد. تلاشهای دولت در این مسأله ره به جایی نمی برد زیرا فرهنگ غالب در جوامع گوناگون دنیا - حتی اگر اوضاع اقتصادی آن خوب باشد - رویکردهای کاهش نرخ فرزندآوری را تقویت می کند. در نتیجه رهیافت قانونی که نظام به آن متوسل شده است، به مشکلات دیگری از جمله پدیده سقط جنین خارج از چارچوبهای رسمی دامن می زند.

تعاملات حوزه دینی میان غدیرو مسأله مرجعیت

درخواستها مبنی بر تصویب روز غدیر به عنوان یک عید و تعطیل رسمی در سراسر کشور، بحث و جدلهایی را در محافل دینی و حوزوی عراق به راه انداخت. برخی این اقدام را که در راستای عقیده اکثریت جامعه عراق است، یک امر کاملاً عادی خواندند. اما برخی دیگر این اقدام را مخالف قانون اساسی و عرف سیاسی کشور دانستند. اما مرجعیت شیعی هنوز رسماً در این مور اعلام موضع نکرده است. از سویی دیگر، اختلاف میان حجت الاسلام مقتدی صدر و آیت الله منیر خباز به دلیل آنچه که صدر آن را حمله به مرجعیت

تخصصی خود را «برای پاسخگو کردن ایران در قبال نقض حقوق زنان» حفظ کنند و همچنین افرادی که به صورت مستقیم و «از طریق اقدامات هدفمند» درگیر نقض این حقوق زنان هستند، مسئول شناخته شوند (1).

سوم: علل کاهش نرخ فرزندآوری

بسیاری بر این باورند که کاهش نرخ فرزندآوری ریشه در مشکلات اقتصادی و تحولات اجتماعی دارد که در اینجا به برخی از مهمترین این علل اشاره می کنیم:

■ **وخامت اوضاع اقتصادی از مهمترین مشکلات و موانع فرزندآوری است.** نگرانی درباره آینده کودکان بر ذهن والدین سایه انداخته و مانع فرزندآوری آنان می شود و یا اینکه آنان را به طلاق سوق می دهد (2).

■ **تثبیت فرهنگ تنظیم خانواده در نسل کنونی؛** در گذشته دولت برای مقابله با انفجار جمعیت و فشارهای اقتصادی سیاست تنظیم خانواده را تشویق می کرد. اکنون دولت آن سیاست را کنار گذاشته است اما جامعه از آن دست بردار نیست. ■ **بالا رفتن سن ازدواج؛** یک زن شاغل به خاطر مشغله های کاری نمی تواند از عهده فرزندآوری و تربیت کودک برآید، پس ازدواج و فرزندآوری را به تأخیر می اندازد. در نتیجه با گذشت عمر فرصت باروری نیز کمتر می شود. همین مسأله در مورد مرد نیز صدق می کند (3).

■ **پیری جمعیت در ایران شتاب گرفته است** به گونه ای که ایران از لحاظ تحول جمعیت شناسی در سه رتبه اول جهان قرار دارد. این امر

(1) رادیو فردا، 16 سازمان حقوق بشری خواستار پایان «سیاست های محدودکننده باروری» در ایران شدند (11 می 1403)، تاریخ بازدید 28 ژوئن 2024 م. <https://bit.ly/4bNbcIX>

(2) صاحب خبران، سیاست گاز انبری برای جوانی جمعیت جواب می دهد؟ / «فرزندآوری یک پدیده سیاسی نیست که با سیاست قابل حل باشد» (17 می 2024 م). تاریخ بازدید 20 می 2024 م. <https://bit.ly/3KtaHbb>

(3) صاحب خبران، از آپارتمان نشینی و سقط جنین تا نقش حمایتی دولت در مسئله فرزندآوری (19 می 2024 م). تاریخ بازدید 20 می 2024 م. <https://bit.ly/4bLnrRL>

(4) صاحب خبران، از آپارتمان نشینی و سقط جنین تا نقش حمایتی دولت در مسئله فرزندآوری، همان.

(5) صاحب خبران، دلایل کاهش نگران کننده موالید و ازدواج در کشور/ چاره چیست؟ (19 می 2024 م). تاریخ بازدید: 23 می 2024 م. <https://bit.ly/3KvFDav>

دو- درخواست اهل سنت مبنی بر تعطیلی روز سقیفه: پیش از آنکه پارلمان عراق روز غدیر را به عنوان عید و تعطیل رسمی در سراسر کشور تصویب کند، جوامع دینی دیگر تلاش کردند مانع تصویب این لایحه شوند. اهل سنت خواستار آن شدند که در مقابل روز غدیر، روز سقیفه نیز به عنوان عید رسمی کشور اعلام شود. عبد الوهاب السامرائی، خطیب جمعه مسجد امام ابوحنیفه النعمان در این زمینه گفت: " باید به تمام هویتها احترام گذاشته شود یعنی هم تعطیلی غدیر داشته باشیم و هم تعطیلی روز سقیفه داشته باشیم و روزی که شهید محراب امیر المؤمنین عمر ابن خطاب به خلافت رسید نیز باید تعطیل شود و مهم نیست که چه کسی خشنود می شود و چه کسی عصبانی می شود"⁽⁴⁾. اما در نهایت، از آنجا که نمایندگان اهل سنت در پارلمان چندان قدرتی ندارند، فشار سنی ها نتوانست پارلمان را از تصویب تعطیلی غدیر منصرف کند.

سه- انگیزه ها و پیامدها: قطعاً انگیزه های دینی و سیاسی چندی پشت مسأله تعطیلی عید غدیر وجود دارد. از مهمترین انگیزه ها این است که غدیر مانند عاشورا بخشی از نشانه ها و نمادهای مهم شیعی است که خرد جمعی شیعی به ارث نهاده و طی قرنهای آن پاسداری کرده است. از این رو، مطالبات سیاسی مبنی بر رسمیت یافتن عید غدیر هر چند گاهی مورد بهره برداری سیاسی قرار گرفته است، اما از آنجا که مسأله غدیر ریشه در اعتقادات آن بازیگران سیاسی دارد و ناشی از قرائت دینی و مذهبی آنها است و مورد قبول توده مردم و جامعه تقلید شیعی نیز هست، یک امر کاملاً طبیعی است. اما انگیزه سیاسی از

پدرش آیت الله محمد صدر خواند، بالا گرفته و فضای حوزوی شیعی در نجف را کلامتشنج کرده است. اکنون به تفصیل به این موارد می پردازیم:

نخست: درخواست رسمیت عید غدیر و اهداف ایدئولوژیک

از نگاه شیعیان دوازده امامی غدیر یک روز استثنایی است که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و سلم) علی ابن ابی طالب را به عنوان جانشین خود منصوب کرد. شیعیان در این عقیده خود به سخن پیامبر استناد می کنند که بعد از فراغت از مناسک حج، در روز هجدهم ذی الحجه در منطقه غدیر خم به یارانش فرمود: " هرکس من مولای او هستم، پس علی مولای اوست". شیعیان هر ساله این روز را به عنوان عید غدیر جشن می گیرند. اما سایر مذاهب اسلامی غیر شیعی بر این باورند که این روایت هم از لحاظ ثبوت و هم از لحاظ دلالت، ظنی است.

یک- درخواست رسمیت یافتن عید غدیر: مقتدی صدر رهبر جریان صدر در نوزدهم ماه آوریل گذشته خواستار درج روز غدیر در تعطیلات رسمی کشور شد⁽¹⁾. صدر تلاش کرد با ابرار دین به پارلمان فشار آورد و گفت: " اگر نمایندگان پارلمان این لایحه را تصویب کنند، من از آنان تشکر می کنم ولی اگر به آن رأی ندهند، چه سنی و چه شیعه به دشمنی پیامبر محمد و امام علی برخاسته اند"⁽²⁾. پارلمان با تصویب این لایحه، روز غدیر را در شمار تعطیلات رسمی در سراسر عراق قرار دادند. صدر از این اقدام پارلمان تمجید کرد و از همه عراقی ها خواست در جشن و شادی روز غدیر کوتاهی نکنند و البته زیاده روی هم نکنند⁽³⁾.

(1) وكالة الأنباء العراقية، السيد الصدر: المطالبة بعيد الغدير درة للثأفة وتفعيل للتعایش السلمي، (17 می 2024م). تاریخ بازدید: 04 ژوئن 2024م. <https://bit.ly/3VcBRI4>

(2) الحرة: «سیکون محمد وعلی خصمهم».. الصدری طالب البرلمان إقرار عطلة «عید الغدير»، (17 می 2024م). تاریخ بازدید: 02 ژوئن 2024م. <https://arbne.ws/3KB1wVT>

(3) الصفحة الرسمية لكتبة الصدر بالفيس بوك، بیان رسمي للصدر بتاريخ 24 می 2024م، تاریخ بازدید: 01 ژوئن 2024م. <https://bit.ly/3KqKs53>

(4) روداو، سنّة العراق يطالبون بـ«عید السقیفة» رداً علی «عطلة الغدير»، (17 می 2024م). تاریخ بازدید: 01 ژوئن 2024م. <https://bit.ly/4bUqD1W>

داند چه زمانی بگوید و چه زمانی سکوت کند. وی همچنین گفت: "وقتی سرگذشت مراجع بزرگ را مطالعه می‌کنیم اصلاً پدیده‌ای به نام مرجعیت ساکت نمی‌بینیم. و این تقسیم‌بندی جفا در حق مرجعیت است. ما اصلاً مرجعیت ساکت و مرجعیت خواب زده و غیره نداریم، بلکه مراجعی داشتیم که با انتخاب حوزه، عهده دار امانت شدند. انسانهای حکیمی که به امور آنگونه که باید می‌پرداختند"⁽¹⁾. خباز با این سخنانش منکر صفت سکوت و یا هرگونه صفت سلبی در مرجعیت می‌شود و بر این باور است که نهایتاً، اگر مرجعیت سکوت کند، این سکوت به خاطر مراعات شرایط سیاسی و اوضاع اجتماعی و یک سکوت تاکتیکی است و سکوت راهبردی نیست.

دو. بیانیه صدر علیه خباز: علی‌رغم اینکه خباز در صحبت‌های انتقادی خود از فرد یا مرجع خاصی نامی نبرده بود اما مقتدی صدرا این سخنان را به منزله حمله به مرجعیت پدرش محمد صدر قلمداد کرد و رسماً در پاسخ به خباز بیانیه‌ای صادر کرد. او در بیانیه خود بر صحت روایت پدرش مبنی بر تقسیم حوزه به گویا و خاموش تأکید کرد⁽²⁾. او مرجعیت نجف و پیروان آن را از حوزه خاموش استثنا کرد و خوبی را به خاطر حمایت از انتفاضه شعبانیه از جمله علمای گویا دانست. او همچنین سیستانی را به خاطر اینکه در هنگام سقوط الانبار و موصل برای تشکیل حشد شعبی و مقاومت در برابر داعش فتوا داد، از جمله علمای گویا دانست. او همچنین ولایت‌مداران را نیز استثنا کرد و خمینی را به خاطر فتوای قتل سلمان رشدی از جمله علمای گویا خواند. صدر در این بیانیه به مسأله عراقی بودن حوزه پرداخت و به جای دوگانه "حوزه عربی" در مقابل "حوزه ایرانی"، دوگانه "حوزه عراقی" در مقابل "حوزه بیگانه" را مطرح کرد. به نظر می‌رسد که او علاوه بر خباز، خواست دیگر بازیگران داخل حوزه نیز پیام او را

این اقدام این است که برخی طرفها برای آمادگی برای انتخابات آینده به دنبال یک دستاورد سیاسی هستند. اما مخالفین این اقدام، بر این باورند که این اقدام می‌تواند پیامدهای منفی به دنبال داشته باشد. به چند دلیل: اول اینکه این اقدام برخلاف قانون اساسی است. اصل 14 قانون اساسی عراق تصریح دارد که شهروندان عراق "در برابر قانون مساوی هستند و جنسیت، نژاد، قومیت، اصالت، رنگ، دین، مذهب، عقیده، نظر، وضع اقتصادی و اجتماعی مایه برتری نیست". دوم: برخی بر این باورند که با اینگونه قانونگذاریهای گروهی و فرقه‌ای، آرزوی داشتن دولت مدرن را باید به گور برد. این در حالیکه است که به گفته صدر این قانونگذاری ارتباطی با فرقه‌گرایی ندارد بلکه به گفته او این اقدام بر ضد مذهب گرایی است زیرا که غدیر تنها به شیعیان تعلق ندارد و برای همه مسلمانان است.

دوم: بین صدور مرجعیت دینی

اختلاف بر سر رهبری مرجعیت شیعه از گذشته‌ها مطرح بوده است اما بعد از وفات آیت الله خویی این اختلاف پررنگ تر شد. اما پررنگ‌ترین اختلاف، میان برخی مراجع نجف و آیت الله محمد صدر پدر مقتدی بروز کرد که به باور مخالفینش او بدون رعایت عرف حوزه، مرجعیت را بر عهده گرفته است. اما او خود را به عنوان مرجع گویا معرفی می‌کرد که با واقعیت سیاسی و اجتماعی درگیر است و مخالفین خود را مرجعیت خاموش می‌خواند.

یک. اظهارات خباز: فایل جلسه درس آیت الله منیر خباز یکی از اساتید حوزه علمیه که از معروفترین شاگردان سیستانی است، منتشر شد که در آن می‌گفت برخلاف آنچه برخی می‌گویند چیزی به نام حوزه خاموش و حوزه گویا نداریم. او همچنین گفت که حوزه کلا گویا است و می

(1) ما وجدنا عندنا مرجعیه صامته | السيد منیر الخباز، یوتیوب، (23 آوریل 2023م)، تاریخ بازدید: 04 ژوئن 2024م. <https://bit.ly/4bidXuZ>

(2) رابط بیان الصدر، بتاريخ 03 ژوئن 2024م. <https://bit.ly/4aMYRTG>

محمد صدر کرده بود، فراتر نهاد به گونه ای که این مناقشه به یک اختلاف درون حوزوی نزدیک تر شد. صدر که خواستار تعطیلی عید غدیر شد، خواست با این کار جایگاه خود را در میان مردم شیعی ترمیم کند. او در عین حال، از تقویت نفوذ خود در حوزه غفلت نکرد و برای چینش فضای بعد از سیستانی از ضرورت حضور مرجعیت عراقی در نجف سخن گفت. البته این احتمال نیز وجود دارد که او می خواهد پا جای پای پدر خود آیت الله محمد صدر گذاشته و خود را به عنوان مرجع اعلام کند تا بر اساس نظریه خود در باب فلسفه حکومت، رهبری سیاسی و مرجعیت دینی را در یک نفر جمع کند. با اینکه این امر در حوزه، جامعه و فضای سیاسی با موانع و مشکلات زیادی روبرو می شود، اما اگر او در این کار موفق شود، یک چرخش در تاریخ نجف خواهد بود.

بگیرند؛ زیرا علاوه بر خباز بسیاری از بازیگران حوزوی در نجف عراقی نیستند. از زمان تأسیس حوزه اصل بر این بوده است که بزرگان حوزه باید از میان گروههای متنوع شیعی در جهان باشد و تنها به عراق خلاصه نشود. و همه مراجع معاصر نجف عراقی نیستند. در نتیجه به نظر می رسد که منظور صدر در درجه اول ارسال پیام به داخل حوزه و در درجه دوم مخاطب قرار دادن توده شیعیان عراق باشد.

خلاصه:

ظاهراً، "حجت الاسلام مقتدی صدر" در این اواخر، بازیگری خود در فضای شیعی عراق را از سر گرفته است. او خواهان رسمیت تعطیلی روز غدیر شد. سپس با آیت الله منیر خباز در افتاد و پا را از حد انتقادی که خباز نسبت به پدرش آیت الله

روابط ایران با برخی کشورهای جهان عرب تحولات مهمی را تجربه کرد. در عراق و در پی تمکین پارلمان عراق به خواست مقتدی صدر رهبر جریان صدر مبنی بر گنجاندن روز غدیر در تعطیلات رسمی کشور، مجادلات مذهبی و قومی تازه ای به راه افتاد. و انتظار می رود که این قانون در آینده سروصداهای زیادی را در عراق به راه اندازد. اما در مورد رابطه ایران با سوریه، درگذشت ابراهیم رئیسی رئیس جمهور ایران گمانه زنی های چندی را در مورد آینده سیاست خارجی ایران در قبال سوریه مطرح می کند. اما احتمال پرنگ تر آن است که با توجه به اهمیت سوریه در طرح منطقه ای ایران، هیچ تغییری در روشی که رهبری ایران در مورد سوریه در پیش گرفته است، به وجود نخواهد آمد.

برای بررسی مناسبات ایران با این کشورهای عربی به این دو موضوع می پردازیم:

- نشانه های آغاز دور تازه ای از جنگ مذهبی و قومی در عراق
- روابط ایران و سوریه بعد از درگذشت ابراهیم رئیسی

مناسبات ایران و جهان عرب

برای همه شهروندان عراق صرف نظر از گرایش و عقیده آنها تعطیل گردد⁽²⁾."

صدر برای فشار بر پارلمان، هواداران خود را به خیابان فراخواند و برای فشار مضاعف بر پارلمان گفت که اگر نمایندگان پارلمان با تعطیلی عید غدیر موافقت نکنند، "چه سنی و چه شیعه باید به دشمنی با محمد و علی برخیزند"⁽³⁾. و بدین سان این فشارها نتیجه داد و پارلمانی که اکثریت نمایندگان شیعی آن به چارچوب هماهنگی و و ائتلافهای شیعی مورد حمایت ایران تعلق دارند، با خواست صدر مبنی بر گنجاندن عید غدیر در قانون تعطیلات رسمی کشور موافقت کردند⁽⁴⁾.

طنز تلخ اینجاست که در قانون تعطیلات جدید سواى از عید غدیر، سه عید مخصوص یهودیان نیز گنجانده شده است که پیروان چندانی در عراق ندارند که عبارتند از "یک روز، یوم کیبور، دو روز عید فصح و دو روز عید آلونک ها"⁽⁵⁾؛ این در حالیست که در قانون جدید هیچ یادی از 14 جولای که سالروز تأسیس جمهوری عراق است، به میان نیامده است.

دوم: انتقادهای اهل سنت از تحمیل روایت و گفتمان شیعی

دو مسأله به جنگ روایتها دامن زد؛ اول: مخالفت و انتقادهای گسترده نیروهای سنی عراق با تعطیلی عید غدیر بود. به عنوان نمونه، مجمع فقهی عراق به عنوان مرجعیت دینی اهل سنت، حزب اسلامی عراق به رهبری رشید العزوی، ائتلاف سیادت به

نشانه های آغاز دور تازه ای از جنگ مذهبی و قومی در عراق

در یک اقدام جنجال برانگیز، پارلمان عراق در روز 22 می 2024 میلادی با خواست مقتدی صدر رهبر جریان صدر مبنی بر درج روز غدیر در تعطیلات رسمی کشور، موافقت کرد. براساس روایت شیعی، پیامبر اسلام (صلی الله علیه و سلم) در روز هجدهم ذی الحجه علی ابن ابیطالب را به عنوان خلیفه و جانشین خود منصوب کرده است. شیعیان هر ساله این روز را به عنوان عید غدیر جشن می گیرند. این اقدام پارلمان، واکنشهای مخالف جریانهای مذهبی و قومی را برانگیخته است. برای جلوگیری از تسلط روایت و گفتمان شیعی بر سایر روایتهای مذاهب و قومیتهای عراق، جوامع سنی، کردی و ترکمنی نیز خواستار آن شدند که مناسبتهای مهم جوامع سنی، کردی و ترکمنی نیز باید در تعطیلات رسمی کشور درج شوند.

نخست: تلاش شیعه برای تحمیل روایت تاریخی شیعی بر سایر مذاهب عراق

صدر در روز 17 می 2024 میلادی در یک سخنرانی تلویزیونی خواستار آن شد که عید غدیر در تعطیلات رسمی سرتاسری کشور گنجانده شود⁽¹⁾. او با پافشاری بر خواسته خود اعلام کرد: "بنا دستور ملت و اغلب جریانهای ملی میانه رو متشکل از تمامی مذاهب، نمایندگان پارلمان باید روز هجدهم ذی الحجه را به عنوان عید غدیر در قانون تعطیلات رسمی کشور بگنجانند و این روز

(1) وكالة الأنباء العراقية، السيد الصدر: المطالبة بعید الغديره للطائفية وتفعيل للتعايش السلمي، (17 می 2024 م)، تاریخ بازدید: 5 ژوئن 2024 م، <https://2u.pw/wT4Vhn17>

(2) مشاركة علی تویتر، بیان للصدری طالب فیہ البرلمان بأمر من عموم الشعب بكل طوائفه ومذاهبه، (19 می 2024 م)، تاریخ بازدید: 5 ژوئن 2024 م، <https://2u.pw/GV8PYNG4>

(3) مشاركة علی تویتر، كلمة للصدر موجهة للبرلمانيين، (17 مايو 2024 م)، تاریخ الاطلاع: 6 ژوئن 2024 م، <https://2u.pw/zHkTMTjtr>

(4) براساس قانون جدید تعطیلات رسمی، جمعه و شنبه هر هفته، آغاز سال میلادی، آغاز سال هجری، مولد نبوی، روز عاشورا یعنی دهم محرم، عید غدیر، عید فطر، عید قربان، عید نوروز، روز ارتش و روز کارگر تعطیلات رسمی در سرتاسر کشور عراق هستند. قانون به شهرهای مقدس اختیار داده است که بر حسب ضرورت حداکثر تا سه روز را رسماً تعطیل کند. همچنین قانون اعیاد خاص پیروان تمامی ادیان و مذاهب در عراق مانند مسیحیان، صائبی ها و ایزدی ها را به رسمیت شناخته و آنها نیز تعطیلات مخصوص خود را دارند. همچنین در این قانون سه عید مربوط به یهودیان در نظر گرفته شده است که عبارتند از: یک روز یوم کیبور، دو روز عید فصح، دو روز عید آلونکها. این در حالیست که پیروان دین یهود اکنون در عراق برخلاف گذشته، چندان زیاد نیستند. منبع: <https://2u.pw/> EXumXrTX

آوریل سالروز عملیات انفال⁽¹⁾ و کشتار جمعی در قانون تعطیلات رسمی سرتاسری کشور را به پارلمان ارائه کردند.

ب. فراکسیون ترکمنی نیز پیشنهادی مبنی بر گنجاندن روز "شهید ترکمن" در قانون تعطیلات رسمی کشور، تقدیم پارلمان کرد. نظام صدام حسین در 16 ژانویه سال 1980 میلادی تعدادی از رهبران ترکمن را اعدام کرد و اکنون ترکمنها هر ساله این روز را گرامی می‌دارند⁽²⁾.

تعطیلی عید غدیر باب را برای مذهبی کردن و قومی کردن تعطیلات ملی بازمی‌کند. و بدین سان ما به خاطر ده ها مذهب و قومیت در عراق، شاهد ده ها روز تعطیلی خواهیم بود. این در حالیست که قانون عراق به شوراها ی استانی اجازه داده است که در مناسبتهای خاص مانند روز غدیر، روز سقیفه و روز شهید ترکمن و غیره، برای مردم همان استان تعطیلی اعلام شود.

چهارم. پیامدهای سیاسی تحمیل روایت شیعی

تعطیلی عید غدیر گامی برای تثبیت هویت شیعه در عراق است که در طول تاریخ هویت عربی خود را حفظ کرده است. همچنین این اقدام از عامل ناکامی نظام عراق تحت تسلط شیعه پرده بر می‌دارد که همانا نداشتن برنامه های ملی در سطح کشور و هویت ملی برای همه جامعه است. از این رو، به برنامه های مذهبی در راستای تثبیت هویت فرعی متوسل می‌شود. و در نتیجه، نظام به خاطر سرگرم بودن به اهداف سیاسی شیعه گرایی که در خدمت برنامه های ایران قرار دارد، از انجام وظایف خود باز مانده است.

همچنین، در جامعه ای که چندین مذهب و قومیت را در خود جای داده است، تحمیل گفتمان شیعی بر پیروان سایر مذاهب دیگر، زمینه های

رهبری خمیس الخنجر، ائتلاف متحدون به رهبری اسامه النجفی رئیس اسبق پارلمان و ائتلاف عزم به ریاست مثنی السامرائی ضمن مخالفت با تعطیلی عید غدیر، این اقدام پارلمان را به باد انتقاد گرفتند.

و مسأله دوم نیز اقدام مشابه نمایندگان اهل سنت بود که خواستار درج سالروز سقیفه بنی ساعده در تعطیلات رسمی کشور شدند. گفتنی است که بعد از وفات رسول خدا (صلی الله علیه و سلم) در سال یازدهم هجری، مسلمانان در روز دوازدهم ربیع الاول ابی بکر الصدیق را به عنوان خلیفه خود برگزیدند که از آن به عنوان روز سقیفه بنی ساعده یاد می‌شود.

جامعه شیعی از همان زمانیکه قدرت را در عراق در اختیار گرفت، چهره های جامعه سنی را در سپهر عراق به حاشیه راند. از این رو، جامعه سنی در پارلمان چندان قدرتی ندارد که بتواند جلوی تصویب چنین قانونی را بگیرد. و شیعیان که ارگانهای کشور را بطور انحصاری در اختیار گرفته اند به آسانی می‌توانند طرحها و برنامه های حامی خود یعنی ایران را از طریق پارلمان بصورت قانون تصویب نمایند.

سوم: مخالفت جامعه کرد و جامعه ترکمن با

روایت شیعی

جامعه کرد و جامعه ترکمن با اینکه می‌دانستند طرحهای آنها در پارلمان با موانع زیادی روبرو می‌شود، اما از همان تاکتیک شیعی نسخه برداری کردند و خواهان تصویب مناسبت های مهم کردی و ترکمنی به عنوان تعطیلات رسمی کشور شدند: الف. فراکسیون حزب اتحاد ملی کردستان درخواست خود مبنی بر گنجاندن روز 16 مارس یعی سالگرد بمباران شیمیایی حلبچه و روز 14

(1)-العرب، جدل العطل الرسمية في العراق يفتح على متهمة قومية وطائفية جديدة، (23 می 2024م)، تاریخ بازدید: 6 ژوئن 2024م، <https://2u.pw/ERrd7Qmv>، گفتنی است در اینجا انفال نام عملیات نظامی گسترده ای است که نظام صدام حسین در دهه هشتاد قرن بیستم علیه مناطق کرد نشین شمال عراق به اتهام مخالفت با نظام، به راه انداخت که ده ها و صدها هزار کشته و زخمی برجای گذاشت.

(2)-السومرية، جمع توقعات نيابة لأدراج «يوم الشهيد التركماني» كعطلة رسمية (وثائق)، (22 می 2024م)، تاریخ بازدید: 6 ژوئن 2024م، <https://2u.pw/dRv6K0t7>

خلاصه:

آنچه بیان شد از این واقعیت حکایت دارد که عامل مذهب در نزد رهبران شیعه و در رویکردها و مواضع آنها در قبال مسائل عراق، نقش اساسی دارد. جریان صدر که در طول سالیان گذشته بارها و بارها از روند دولت دم زده است، وقتی پای مذهب به میان آمد، بدون اعتنا به هویت جمعی، پشت روایت‌های شیعی سنگر گرفت. و به همین مقدار هم اکتفا نکرد بلکه خواهان تحمیل تعطیلی عید غدیر بر تمام مذاهب عراق شد. این امر از واقعیتی دیگر برده برمی دارد مبنی بر اینکه جامعه شیعی که بر حکومت عراق تسلط دارد، فاقد یک راهبرد ملی است که برای ملت عراق کار کند. از این رو، ما شاهد جنگ مذهبی در عراق هستیم که پیروان مذهب شیعی منابع و امکانات کشور و جامعه را برای خدمت به اهداف مذهبی خود تسخیر کرده اند. به همین سبب با وخامت اوضاع کشور و افزایش اختلافات مذهبی و قومی، اوضاع امنیتی نیز از کنترل خارج شده و اوضاع کشور رو به وخامت و نابودی نهاده است؛ زیرا نظام که تحمیل و تثبیت مذهب شیعی بر سایر مذاهب کشور را در رأس اولیتهای خود دارد، نمی تواند به فکر بهبود اوضاع کشور باشد.

روابط ایران و سوریه بعد از درگذشت ابراهیم

رئیس

در ماه مه 2024 میلادی، خبر سانحه مرگبار بالگرد حامل ابراهیم رئیسی و تنی چند از هیأت همراه در صدر اخبار داخلی و خارجی ایران قرار گرفت. با توجه به اهمیت مرحله کنونی که آکنده از تحولات و جنگهای منطقه ای و بین المللی است، و با توجه به این واقعیت که سوریه نقش مهمی در امتداد ژئوپلیتیک و نفوذ و روابط منطقه ای ایران دارد، این حادثه سؤالات چندی را درباره شکل کنونی و آینده رابطه میان ایران و سوریه مطرح می کند.

جنگ مذهبی را مهیا می سازد که تا کنون هیچ نتیجه ای جز ویرانی کشور و از بین رفتن منابع و امکانات و وخیم تر شدن بحرانها و فروپاشی نهادهای کشور نداشته است.

به باور ناظران، این خواست صدر نشانه ای از تمایل وی برای بازگشت به زندگی سیاسی و مشارکت در انتخابات پارلمانی آینده است. صدر برای اینکه پارلمان را تحت فشار قرار دهد، هواداران خود را به خیابانها فراخواند تا آنها را برای مرحله بعدی آماده کند. همزمان با این اقدام، او نام جریان خود را از "جریان صدر" به "جریان ملی شیعی" تغییر داد تا بتواند ائتلافهای شیعی دیگری را نیز زیر پرچم خود گردآورد و جنبش سیاسی احتمالی خود را به یک جنبش ملی بدل کند.

اینکه نمایندگان چارچوب هماهنگی در مقابل خواست صدر به سرعت تمکین کردند، از این واقعیت برده برمی دارد که فضای شیعی تازه ای در عراق در حال شکل گیری است و احتمالاً طرفهای شیعی به تهاجمات تازه ای دست یافته اند مبنی بر اینکه دو جریان رقیب شیعی - شیعی که دریافته اند پیروزی در رقابتی با حاصل جمع صفر بسیار مشکل است، اکنون برای دسترسی به یک مصالحه تاریخی و یا حداقل کاهش تنش و ورود به یک دوره طولانی مدت آرامش امکان نزدیکی میان مالکی و صدر را مطرح می کنند.

با توجه به اینکه از مصالحه میان صدر و مالکی، ایران بیشترین بهره را می برد، بسیاری از ناظران بر این باورند که چون اختلافات شیعی - شیعی بر تلاشهای توسعه طلبانه ایران در عراق سایه افکننده است، اکنون ایران برای مصالحه میان مالکی و صدر و ترمیم شکاف در بیت شیعی وارد عمل شده است. زیرا پایگاه شیعی به منزله ستون فقرات تداوم طرح توسعه طلبانه ایران در عراق محسوب می شود و اختلافات میان مالکی و صدر این پایگاه را تضعیف کرده است که این امر یک مشکل بزرگی بر سر تلاشهای ایران برای حفظ دستاوردها و پیشبرد طرحهای توسعه طلبانه محسوب می شود.

نخست: روابط ایران و سوریه در زمان ریاست جمهوری ابراهیم رئیسی

تلاشهای تازه تهران با هدف تطهیر حضور خود در سوریه است که ضمن کاهش فعالیتهای نظامی و امنیتی آشکار، به افزایش فعالیتهای اقتصادی و سیاسی روی می آورد که به آن راهبرد عنکبوتی ایران اطلاق می شود⁽¹⁾. دولت رئیسی برای حمایت از این روند دست به تلاشهای راهبردی زد. از یک سو تلاش کرد با جلوگیری از فروپاشی اقتصاد سوریه و تقویت آن، جانی تازه به اقتصاد سوریه ببخشد. و از دیگر سو ابراهیم رئیسی تنها چند ماه بعد از ورود به پاستور، سیاست فشار مستقیم بر حکومت سوریه برای وصول طلبکاریهای ایران از سوریه را در پیش گرفت؛ همان طلب هایی که در سالهای بحران سوریه بعد از 2011 میلادی، در قالب کمکهای نظامی به نظام سوریه تقدیم کرده بود. ایران گاهی تلاش کرد با تأخیر در ارسال محموله های نفتی دمشق را تحت فشار قرار دهد و گاهی نیز رئیسی شخصا با سفر به این کشور که اولین سفر رئیس جمهور ایران به سوریه بعد از 2011 میلادی به شمار می رود، تلاش کرد به دمشق فشار آورد. در این سفر چندین تن از وزرای کابینه اش مانند وزیر خارجه، وزیر نفت، وزیر دفاع، وزیر ارتباطات، وزیر راه و شهر سازی نیز حضور داشتند تا با امضای تفاهمنامه های اقتصادی دراز مدت نفوذ ایران در سوریه را تضمین کنند⁽²⁾.

در طول چند سالی که حسین امیر عبداللهیان سکاندار وزارت خارجه ایران بود، حضور پررنگی در صحنه سوریه داشت. او در نشستهای «آستانه» که میان ایران، روسیه و ترکیه برگزار شد، از سوریه نیز دعوت کرد. همچنین او تلاش کرد بدون اینکه نیاز به درگیری باشد، نفوذ ترکیه در سوریه را مهار کند.

حساس ترین مرحله در روابط ایران - سوریه در دوران حکومت رئیس جمهور فقید ابراهیم رئیسی زمانی بود که تنشهای نظامی در سوریه بالا گرفت

اهتمام ایران به سوریه یک تصمیم آنی و بی مقدمه نیست. بلکه برخی این روابط تنگاتنگ میان دو کشور را به دوران انقلاب سال 1979 میلادی مربوط می دانند که طرفین نسبت به قدرت و اهمیت دیگری در حمایت از تداوم نظام حکومت خود و مدیریت توازن منطقه ای پی بردند و بدین سان یک همگرایی و همکاری بر روابط دو کشور حاکم گشت. رهبری سیاسی ایران با گرایشهای مختلفی چون محافظه کار و اصلاح طلب، نقش بسیار مهمی در افزایش توجه به سوریه و تقویت سلطه ایران بر سوریه در حوزه های مختلف داشت. و این اهتمام بعد از اوج گرفتن بحران سوریه در سال 2011 میلادی بیشتر شد و فعالیتهای ایران مخصوصا در زمینه نظامی در سوریه بسیار رونق گرفت. بعد از آنکه ابراهیم رئیسی در آگست 2021 میلادی به ریاست جمهوری رسید، اهتمام ایران به سوریه همچنان در سطح بالا ادامه یافت. اما به خاطر دگرگونی اوضاع امنیتی سوریه و آرامش در جبهه های مختلف آن، سوریه دیگر به مانند مرحله بعد از حوادث 2011 میلادی به حمایت نظامی ایران نیاز نداشت. همچنین تحولات سیاسی بزرگ مانند تحول در پرونده سوریه و نزدیکی اخیر میان ایران و پادشاهی عربستان سعودی و کشورهای عربی و نزدیکی میان کشورهای منطقه و حکومت اسد، سبب شد که ایران شیوه مدیریت نفوذ خود در سوریه را تغییر دهد و فعالیت نظامی اعم از عملیات انتقال سلاح و تجهیز کردن شبه نظامیان وفادار به تهران و افزایش دامنه حضور در جغرافیای سوریه را کاهش دهد. از این رو، رئیسی در طول حکومت خود بر راهبرد حضور نرم ایران در سوریه تمرکز کرد. حضور نرم بخشی از

(1) غادة درغام، «استراتيجية العنكبوت» الإيرانية في زيارة عبد اللهيان الى لبنان، النهار، 30 أبريل 2023م، تاريخ بازدید: 02 ژوئن 2024م. <https://bit.ly/3ViY5ru>

(2) -دیپلماسی ایرانی، چرا سفر رئیسی به سوریه مهم است؟، (31 اردیبهشت 1402 ه.ش)، تاريخ بازدید: 02 ژوئن 2024م. <https://bit.ly/3X61yww>

تنش موجود میان دو کشور برداشت کردند که اسد تلاش می کند اندک اندک مسیر خود را از ایران جدا کند. اسد به خوبی می داند که دیگر برنامه های او با برنامه های تهران همخوانی ندارد. و اکنون که سخن از تأخیر در تصویب قانون «مقابله با عادی سازی روابط با نظام اسد» مطرح است، بازگشت به آغوش جهان عرب و فاصله گرفتن از تهران برای اسد در اولویت قرار دارد؛ به ویژه اینکه این تأخیر چند روز بعد از اظهارات اسد صورت گرفت که از دیدار با مقامات آمریکا و امکان رسیدن به یک تفاهم در آینده سخن گفته بود.

در عین حال، برخی تحلیلگران درباره پیامدهای درگذشت رئیسی و عدم حضور اسد در مراسم تشییع بر شکل و آینده این ائتلاف، جانب احتیاط را در نظر گرفته و غیبت اسد را با هرگونه تنش میان دو کشور کاملاً بی ارتباط دانسته اند؛ زیرا گسست در روابط سوریه و ایران نه تنها آسان نیست بلکه برای دولت سوریه بسیار پرهزینه است؛ چرا که علاوه بر بدهی های چند میلیاردی دمشق به تهران به خاطر کمکهای بی دریغ ایران به سوریه، ایران در چند سال گذشته توانسته است نفوذ خود را به طور قابل توجهی در داخل سوریه گسترش دهد.

سوم: پایان دولت رئیسی و پیامدهای آن بر شکل

روابط کنونی و آینده ایران و سوریه

تحلیلهای و گمانه زنی هایی مطرح است مبنی بر اینکه خالی شدن سپهر سیاست ایران از برخی مقامات رده بالای نظام و چهره های تأثیرگذار در پرونده های خارجی و همچنین فرماندهان نظامی که از بازیگران مهم در پرونده سوریه و لبنان بودند، می تواند سیاست خارجی ایران را تحت تأثیر قرار دهد تا جاییکه منتظر یک تغییر معنا داری در پروژه منطقه ای ایران خواهیم بود. اما در واقع، احتمالاً در رویه سیاست خارجی و پرونده های منطقه ای ایران، تغییرات چندانی رخ نخواهد داد. برای ارزیابی تأثیر درگذشت رئیس جمهور و وزیر خارجه ایران، باید ابتدا ماهیت حکومت در ایران و فرآیند تصمیم

و این کشور به میدان جنگی میان ایران و اسرائیل بدل شد. اسرائیل حملات به پایگاههای نظامی ایران در داخل سوریه را افزایش داد تا جاییکه این حملات به فرودگاه حلب و دمشق نیز کشیده شد و پروازها را به حالت تعطیل در آورد و دولت سوریه را در مدیریت فرودگاههای داخلی را با مشکل روبرو ساخت. این امر نوعی تنش میان دمشق و تهران به وجود آورد. بعدها که رابطه دو کشور به خاطر پیامدهای طوفان الاقصی بر سوریه، با چالش بزرگی روبرو شد، این تنش نیز وخیم تر شد. یعنی همان زمان که اسرائیل در اول آوریل 2024 میلادی با حمله به بخش کنسولی سفارت ایران در منطقه المزه دمشق چند تن از فرماندهان ایرانی را ترور کرد که مهمترین آنها ژنرال محمد رضا زاهدی بود. به دنبال این حادثه، ایران تلویحاً دولت سوریه را به کوتاهی در این حادثه متهم کرد. و با واکنش بی سابقه ایران به این حمله، اسرائیل نیز متقابلاً در همان سطح پاسخ داد. اما ایران و اسرائیل بالاخره موفق شدند تنشها را کنترل و مدیریت کنند و گرنه، نزدیک بود که جنگ منطقه ای گسترده ای شعله ور شد؛ البته اوضاع هنوز هم چنان ثبات ندارد.

دوم: بشار اسد و غیبت او از مراسم رسمی تشییع رئیسی

رهبری سوریه اخبار سانحه مرگبار رئیسی و سکاندار سیاست خارجی وی یعنی حسین امیر عبداللهیان را از نزدیک دنبال می کرد. حکومت دمشق در پی درگذشت رئیسی و هیأت همراه سه روز عزای عمومی اعلام کرد که در پرونده سیاست جدید سوریه قابل توجه است و نشان می دهد که دمشق در مورد این حادثه داخلی ایران، در بالاترین سطح با تهران همدردی کرده است. اما علی رغم این همدردی، اسد ترجیح داد که بعد از مراسم تشییع رئیسی برای عرض تسلیت به ایران سفر کند. این غیبت غیرمنتظره او از مراسم رسمی تشییع رئیسی باب سؤالات و گمانه زنی های چندی را گشود. برخی این غیبت را به عنوان علامتی درباره

نیروهای مقاومت در کمک به نظام او برای غلبه بر چالشهای بحران 2011 میلادی نقش حیاتی داشتند و به برکت کمکهای بی دریغ مقاومت بود که نظام اسد توانست بعد از حدود 13 سال در مناطق تحت کنترل خود در سوریه یک ثبات نسبی را حاکم سازد. در همین زمینه، اظهارات خامنه ای در مورد تلاش غرب و کشورهای منطقه برای سرنگونی نظام سیاسی سوریه و ناتوانی آنها در حذف سوریه از معادلات منطقه ای آشکارا این پیام را دربردارد که ایران از تلاشهای قدرتهای منطقه ای و بین المللی که برای دور کردن سوریه از معادلات منطقه ای ایران صورت می گیرد، ناخرسند است.

خلاصه:

به سر رسیدن عمر دولت رئیسی می تواند برای مدتی پیامدهایی بر سوریه داشته باشد. این امر می تواند از لحاظ اداری و به طور ظاهری رابطه دو کشور را تحت تأثیر قرار دهد. اما غالباً، رویکرد راهبردی سیاست خارجی ایران بدون تغییر باقی می ماند. و تغییر دولت در ایران چه دولت اصلاح طلب روی کار آید و چه دولت اصولگرا سکان اداره کشور را بر عهده گیرد، تأثیر چندانی بر رابطه تهران با دمشق ندارد. و اختلافی که اخیراً و در ماههای پایانی دولت رئیسی بر روابط دو کشور سایه انداخت و تأخیر بشار اسد در تسلیم گفتن به مناسبت درگذشت ابراهیم رئیسی نشانه ای دیگر از این اختلافات بود که در سخنان خامنه ای در دیدار اخیرش با بشار اسد در تهران نیز خود را نشان داد، از نگاه تهران اختلافات جزئی و ضمنی است که هنوز به مرحله تقابل نرسیده است. و اینکه ایران در آینده چه موضعی خواهد گرفت، به عوامل چندی از جمله روند روابط سوریه با جهان عرب و پیامدهای آتی جنگ اسرائیل در غزه، بستگی دارد.

سازی در سیاست خارجی این کشور را درک کنیم. نباید از نظر دور داشت که در نظام سیاسی ایران، تصمیم سازی در مورد پرونده های سیاست خارجی کشور از جمله پرونده سوریه توسط نهادهای دولت پنهان مانند شورای امنیت ملی، سپاه پاسداران، تصمیمات رهبری و همچنین رئیس جمهور و وزیر خارجه نقش دارند. البته دولت و وزارت خارجه به منزله دستگاههای اجرایی هستند که سیاست ها و تصمیمات مجامع عالیای تصمیم ساز را باید عملیاتی کنند.

همچنین، راهبرد و طرح ژئوپلیتیک ایران در منطقه که سوریه در آن جایگاه محوری دارد، با ایدئولوژی و رویکردهای نظام ایران گره خورده است و امکان ندارد که با تغییر رؤسای جمهور و وزرای خارجه تغییر کند. تشکیل جلسه با حضور فرماندهان شبه نظامی در منطقه تأکیدی بر همین واقعیت بود⁽¹⁾؛ علی خامنه ای رهبر ایران در حاشیه مراسم تشییع رئیسی، در نشست که با حضور فرماندهان «سپاه پاسداران» و فرماندهان گروههای «محور مقاومت» برگزار شد، شرکت کرد.

دو هفته بعد از سانحه مرگبار بالگرد، بشار اسد رئیس جمهور سوریه برای تسلیم درگذشت رئیسی و هیأت همراه به تهران سفر کرد. صحبتهای علی خامنه ای به اسد حامل پیامها و سیگنالهایی بود که تا حدی شکل کنونی و آینده رابطه میان دو کشور را تبیین و تعیین می کند. اما پستی که خامنه ای در شبکه (X)⁽²⁾ منتشر کرد، (و مقاومت را هویت ممتاز سوریه خواند) از مهمترین پیامهای او در این زمینه پرده برداشت. خامنه ای با این پیام به نوعی از عدم مشارکت فعال اسد در محور مقاومت در پرتو پیامدهای طوفان الاقصی ابراز نارضایتی و کله مندی کرد و در مقابل، این واقعیت را به او تذکر داد که ایران و گروههای شبه نظامی وفادار و

(1) رادیو فردا، دیدار فرماندهان سپاه با رهبران گروه های نیابتی ایران در حاشیه تشییع جنازه رئیسی، (03 خرداد 1403 ه.ش)، تاریخ بازدید: 02 ژوئن 2024 م. <https://bit.ly/3X4cQBD>
 (2) خبرگزاری ایرنا، رهبرانقلاب: مقاومت هویت ممتاز سوریه است؛ این ویژگی مهم باید محفوظ بماند، (10 خرداد 1403 ه.ش)، تاریخ بازدید: 02 ژوئن 2024 م. <https://bit.c8CkC9>

روابط ایران با قدرتهای بین‌المللی

در مورد مناسبات ایران با قدرتهای بین‌المللی باید گفت که تشدید تنشهای ناشی از عملیات توفان الاقصی و جنگ اسرائیل در غزه همچنان بر روابط میان واشنگتن و تهران سایه افکنده است. و اکنون هر دو کشور در مرحله سرنوشت‌سازی قرار دارند؛ ایران در حال هوای انتخابات برای انتخاب جانشینی برای ابراهیم رئیسی فقید است و ایالات متحده نیز امسال انتخابات ریاست جمهوری را پیش رو دارد. و انتظار می‌رود که این فضا روابط میان دو کشور در ماههای آینده را تحت تأثیر قرار دهد. برای بررسی مناسبات ایران با ایالات متحده، به این موضوع می‌پردازیم:

■ درگذشت رئیسی و تأثیر آن بر روابط آمریکا و ایران

دیپلماتیک تا انتخاب رئیس جمهور جدید به جای رئیسی و شاید هم تا بعد از پایان انتخابات ریاست جمهوری آمریکا در اواخر سال 2024 از سر گرفته نشود. اما این وقفه ضرورتاً به این معنا نیست که طرفین رویه خود را تغییر خواهند داد. رویه معمول در دوره رئیسی که ممکن است بعد از او نیز ادامه یابد دشمنی متقابل است اما طرفین سعی می کنند راهی برای تفاهمها و کنترل تنش ها در پرونده های اختلافی مخصوصاً در پرونده منطقه ای پرتنش بعد از عملیات طوفان الاقصی و نیز پرونده هسته ای باز بگذارند. با توجه به اینکه خامنه ای در تدوین سیاست خارجی ایران نقش اصلی را دارد، انتظار نمی رود که انتخابات ایران بتواند روش ایران در تعامل با ایالات متحده را تغییر دهد. ولی شاید اگر اصلاح طلبان به قدرت برسند اندکی از تنشها در قبال واشنگتن بکاهند که این احتمال نیز بسیار ضعیف است. زیرا خامنه ای به حساسیت مرحله کنونی آگاه است و طبق رویه سالیان گذشته تلاش می کند در چارچوب گام دوم انقلاب یک دولت محافظه کار سکانداری قوه مجریه کشور شود. گفتنی است که هدف از برنامه گام دوم انقلاب حفاظت از روش و موضع تزلزل ناپذیر ایدئولوژیک جمهوری اسلامی در قبال ایالات متحده است که خامنه ای آن را بزرگترین خطر برای ایران و نظام می داند⁽¹⁾.

دوم: ابهام در مورد برنامه هسته ای فرصتی برای وقت خریدن

علی رغم سفر فائیل گروسی مدیر کل آژانس بین المللی انرژی هسته ای در ششم می 2024 میلادی به ایران و اعلام از سرگیری گفتگوها میان ایران و آژانس، اما دو گزارش سری آژانس بین المللی انرژی هسته ای در 27 می 2024 میلادی، حکایت از آن داشت که ایران همچنان به غنی سازی اورانیوم در سطحی نزدیک به ساخت سلاح هسته ای

ایالات متحده و ایران به کاهش تنش و یک توافق ضمنی مبنی بر عدم درگیری و پرهیز از جنگ منطقه ای روی آورده اند. گفتگوهای غیر مستقیم که در ماه مه 2024 میلادی به میزبانی پادشاهی عمان با محوریت نحوه کنترل تنش و پرهیز از جنگ منطقه ای صورت گرفت، نمودی از این توافق بود. این امکان وجود داشت که این گفتگوها ادامه یابد و پرونده های دیگری چون پرونده هسته ای را نیز در بر گیرد. اما واقعه درگذشت رئیس جمهور ایران ابراهیم رئیسی و وزیر خارجه اش روند امور را بر هم زد. گفتگوها موقتاً متوقف شد و دو طرف در انتظار انتخاب جانشینی برای رئیسی هستند و شاید هم این انتظار تا پایان انتخابات ریاست جمهوری آمریکا که قرار است در ماه نوامبر 2024 میلادی برگزار شود، به طول انجامد. اما از آنجا که ایران به دور از نظارت آژانس بین المللی توانمندیهای هسته ای خود را افزایش می دهد، ممکن است این مسأله حتی قبل از پایان انتخابات مذکور پیچیده تر گردد. از این رو، به نظر می رسد که درگذشت رئیسی بر روند روابط آمریکا و ایران که میان کاهش و تشدید تنش در نوسان است، سایه افکنده است. گزارش ماه مه 2024 تلاش دارد این تحولات و تأثیر آن بر روابط طرفین را مورد بررسی قرار دهد.

نخست: توقف گفتگوهای عمان

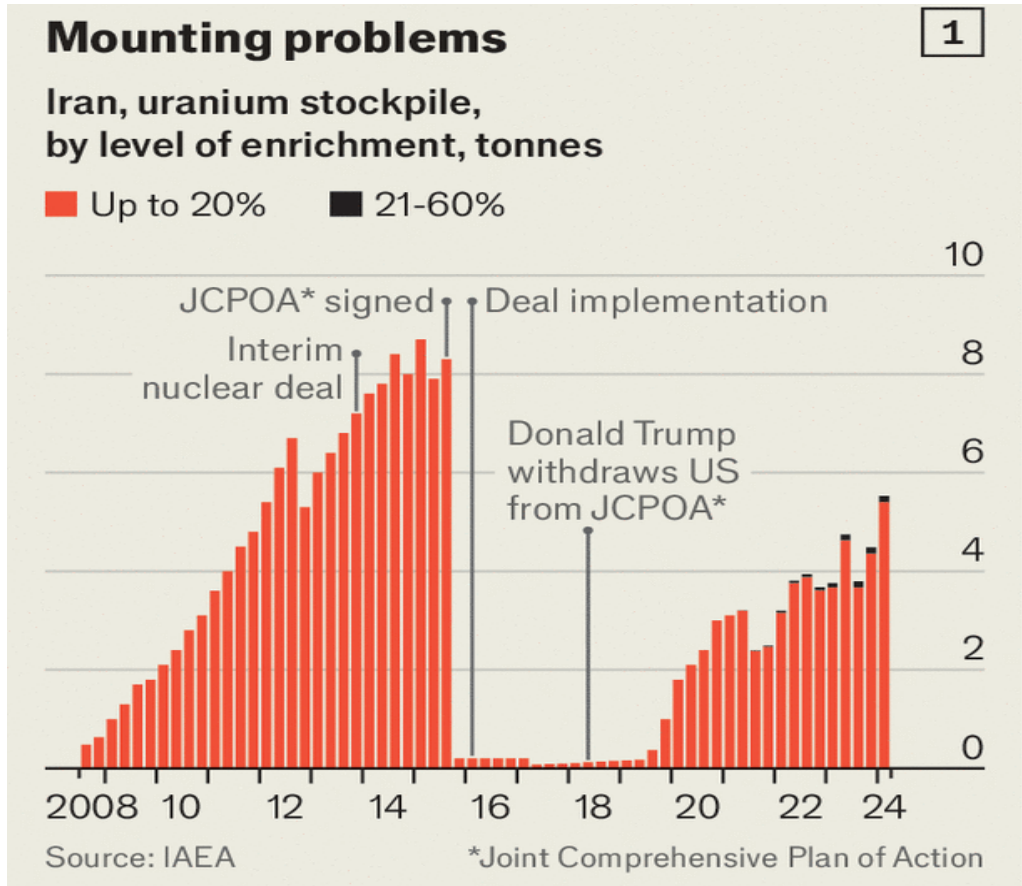
چند روز قبل از واقعه درگذشت رئیسی، ایران یک هیأت بلند مرتبه ای را به عمان اعزام کرد تا گفتگوهای سری و غیر مستقیم با مقامات آمریکایی را با محوریت تنش زدایی منطقه ای دنبال کند. اما درگذشت ابراهیم رئیسی و وزیر خارجه اش، این گفتگوها را متوقف کرد و ادامه آن را به تأخیر انداخت و ظاهراً این گفتگوهای

(1) عبدالرضا فرجی راد، ماجرای مذاکره مسقط، روزنامه آرمان امروز، (4 خرداد 1403 ه ش)، تاریخ بازدید: 6 ژوئن 2023، <https://2u.>

این احتمال وجود دارد که یکی از طرفهای اروپایی دخیل در برجام قبل از اتمام تاریخ اعتبار قطعنامه 2231، به فعال ساختن میکانیسم ماشه روی آورد که در این صورت تحریمهای بین المللی علیه تهران، به صورت خودکار دوباره فعال می شود و بدین سان مرگ برجامی که در سال 2015 میان ایران و کشورهای 1+5 به امضار رسید، نیز رسماً و به صورت نهایی اعلام می شود. اما اگر این اتفاق رخ ندهد، محدودیتها علیه ایران نیز از بین می رود؛

ادامه می دهد؛ این در حالیست که گفتگوها برای بهبود همکاری با آژانس بین المللی انرژی هسته ای متوقف شده است. و اکنون آژانس در مورد نظارت بر فعالیتهای ایران با مشکلات عدیده ای روبرو است. زیرا ایران جز اندکی از اقداماتی که در بیانیه مشترک در مارس 2023 میلادی متعهد شده بود، را عملی نساخته است. و اگر تا پیش از اکتبر 2025 میلادی میان ایران و ایالات متحده - حداقل بصورت ضمنی - توافق حاصل نشود،

این نمودار، مقدار اورانیوم غنی سازی شده ایران، پیش و پس از خروج آمریکا از برجام را نشان می دهد

منبع: <https://n9.cl/3zpz0>

دیگر آشکار ساخت؛ زیرا ایالات متحده از کمک به جستجوی لاشه بالگرد سانحه دیده خودداری کرد و وجود موانع و مشکلات لجستیک را بهانه قرار داد. وزارت خارجه ایالات متحده رسماً درگذشت رسمی را تسلیت گفت اما اعضای مجلس سنا، از آنتونی بلینکن وزیر خارجه آمریکا خواستند که درباره صدور پیام تسلیت به مناسبت مرگ رئیسی توضیح دهد. این در حالیست که برخی از چهره های ایرانی، واشنگتن را به طور غیر مستقیم در این سانحه مقصر دانستند؛ چرا که تحریمهای چند دهه آمریکا مانع از آن شده است که ایران بتواند آنگونه که باید ناوگان هوایی خود را ترمیم، نگهداری و به روز رسانی کند. در جلسه استماع کنگره، نمایندگان آمریکا به خاطر مداخلات اداره بایدن در اجرای تحریمها علیه ایران، آنتونی بلینکن وزیر خارجه را شدیداً مورد انتقاد قرار

زیرا در اواخر سال 2025 میلادی و با پایان یافتن مهلت استفاده از میکانیسم ماشه، تمامی برگهای فشارهای غربی بر ایران نیز کارایی خود را از دست خواهد داد. و به نظر می رسد که ایران تلاش می کند برای رسیدن به این نقطه که برای برنامه هسته ای بسیار حیاتی و سرنوشت ساز است، زمان خریداری کند؛ به ویژه اینکه حمایت چین و روسیه از ایران می تواند مانع از اجماع بین المللی علیه بلندپروازیهایی هسته ای ایران شود. وانگهی، درگذشت رئیسی این فرصت را فراهم ساخته است که ایران برای وقت خریدن تلاشهای بیشتری به خرج دهد.⁽¹⁾

سوم: دشمنی متقابل و انتقادهای داخلی به روش بایدن

سانحه ای که به مرگ ابراهیم رئیسی انجامید، دشمنی ریشه دار میان ایالات متحده و ایران را بار

مهمترین تحریمها و فشارهای آمریکا بر ایران و گروهبای نیابتی آن در ماه مه 2024

تاریخ	اقدامات
2 می	ایالات متحده پنج فرد و دو نهاد را به خاطر نقش آنها در دوردزدن تحریمها، تحریم کرد. از جمله آنها حسن مقلد مشاور مالی حزب الله است که پیش از این نیز از سوی ایالات متحده تحریم شده بود.
7 می	در چارچوب تلاشهای آمریکا برای متوقف کردن تسهیلات مالزی و سنگاپور در صادرات نفت ایران، آمریکا این دو کشور را تحت فشار قرار داد.
18 می	ایالات متحده به هند هشدار داد که همکاری با ایران ممکن است این کشور را در معرض تحریمها قرار دهد. وزارت خارجه آمریکا این هشدار را بعد از آن صادر کرد که ایران و هند توافقنامه جدیدی در مورد توسعه بندر چابهار امضا کردند.
31 می	وزارت خزانه داری آمریکا تحریمهای تازه ای در ارتباط با ایران وضع کرد که چهار نهاد و یک فرد را در ارتباط با سازمان صنایع هوایی ایران هدف قرار می دهد.

منبع: مرکز مطالعات و پژوهشهای مؤسسه بین المللی مطالعات ایران

(1) Economist, Iran's new leaders stand at a nuclear precipice, (May 20th 2024), accessed: June 6, 2024, <https://n9.cl/3zpzmo>

خلاصه:

پرواضح است که از نگاه ایالات متحده و ایران، تنش زدایی در مرحله کنونی برای هر دو طرف یک منفعت حیاتی به شمار می رود. لذا، بعد از حملات متقابل میان ایران و اسرائیل، طرفین درباره کاهش تنش توافق کردند. با اینکه درگذشت ابراهیم رئیسی بر این روابط سایه افکند و از عمق دشمنی میان طرفین پرده برداشت، اما احتمالاً مسیر روابط در آینده تغییر چندانی نخواهد کرد. زیرا طرفین روابط را به گونه ای مدیریت می کنند که به تشدید تنشها منجر نشود؛ به ویژه اینکه هر دو طرف انتخابات مهمی پیش رو دارند و امید دارند که با استفاده از این روابط شانس انتخاباتی خود را افزایش دهند. و با اینکه ایران در غنی سازی اورانیوم از حد مجاز فراتر رفته است و برنامه هسته ای ایران یک تهدید آشکار به شمار می رود، و با اینکه جامعه بین الملل نسبت به انقضای تاریخ اعتبار استفاده از میکانیسم ماشه نگران است، اما به نظر می رسد که تفاهمهای ضمنی و با واسطه گری طرفهای ثالث، می تواند مانع از تشدید تنشها شود و حداقل منافع طرفین را تضمین کند. با این همه، شبح بازگشت ترامپ همچنان روش اداره بایسدن در قبال ایران را تهدید می کند.

دادند. قانونگذاران به این واقعیت استناد کردند که سیاست مماشات بایسدن در نهایت سبب شد که ایران میانگین صادرات نفتی خود را به سطح قبل از خروج ترامپ از برجام برساند؛ زیرا تولید نفت ایران از 300 هزار بشکه در روز به 2 میلیون بشکه در روز رسیده است. و ایران توانسته است به دور از نظارت آمریکا ناوگان دریایی خود را در خدمت صادرات نفت خود به کار گیرد. علی رغم اینکه بلینکن از سیاست بایسدن دفاع کرد و گفت که او تحریمها علیه ایران را افزایش داده است اما معافیت های اداره بایسدن برای صدور نفت ایران نشان می دهد که بایسدن به امید دسترسی به توافقی با ایران، مماشات به خرج داده است. و شاید هم این جبهه گیری ها به خاطر نزدیک شدن به موعد انتخابات است که هر دو طرف تلاش می کنند با استفاده از کارت ایران، شانس خود را در انتخابات بالا ببرد؛ به ویژه اینکه ایران و مخصوصاً پرونده هسته ای از جمله مهمترین مسائل اختلافی میان جمهوری خواهان و دموکراتها و مشخصاً میان ترامپ و بایسدن است⁽¹⁾.

(1) Iran International, US Senators Slam Blinken Over Iran Policy 'Disaster', (May 21, 2024), accessed: June 6, 2024, <https://2u.pw/h14z6svv>

گزارش وضعیت ایران

مه 2024 میلادی

گزارش وضعیت ایران

مه 2024 میلادی